

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

נסכים

- קס"ז -

נמסר בשבת פרשת שלח ה'תש"ע

נכתב בידי הרב יוסף בן ארזה שליט"א

בשבת פרשת קרח יחל השיעור בשעה 5:45 אחה"צ אי"ה ויהיה בענין: 'אין שליח לדבר עברה' [מנחה ב- 5:20 ואחרי השיעור].

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש למתוב בקשה לכתובת:
timnal@zahav.co.il

נסכים

ולא נאכלים, אך כיון דעיקר הקרבן לאכילה שפיר דמי, כמו כן נקט הרמב"ם דלולא קרא אפשר להביא מהם נסכים לשלמים, כיון דהנסכים הם מעיקר דין הקרבן והרי עיקר הקרבן מידי דאכילה הוא הלכך לא אכפת לן במאי דהנסכים עצמם אינם נאכלים, דסו"ס מצרכי הזבח הוא והריהו כמביא שלמים ממעות מעשר. ועל כן צריך להרמב"ם לילפותא דמדן הנסכים גופיהו א"א להביאם אלא מן החולין. עכ"ד החזו"י.

והנה מתוספת זו שכתב, אין הוכחה שהנסכים הם רק מחובת הקרבן בלא חובת גברא, דיתכן דהא והא איתנהו ומ"מ כיון שיש בהם גם חובת קרבן הוה אמינא דשפיר להביאם ממעות מעשר כיון דעיקר הקרבן לאכילה כאמור [ואמנם מהתוס' דלעיל מוכח דאין בהם אלא חובת קרבן, מדאין שעבוד נכסים, אבל בשיטת הרמב"ם אין הוכחה לכך], אכן יש להוכיח כן דאכתי קשה למה לי להרמב"ם לדרשא, תיפו"ל דאין מביאים נסכים ממעשר מחמת הדין הכללי (המבואר במשנה שם ובכ"מ) שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וכפי שפירשו הראשונים הטעם (המאירי ביצה יט וחגיגה ז וכ"מ ברש"י פסחים ע) שאין אדם יכול לפרוע חובו אלא מממון שהוא שלו ולא מממון שכבר נתחייב בו חוב אחר [והפוסקים למדו מזה לענין צדקה, שאין אדם יכול לפרוע חובו מכספים שחייב בחיוב אחר], וא"כ הנסכים שהם דבר שבחובה ודאי אינם יכולים לבוא ממעות מעשר שכבר מחויב בהם חוב אחר - אך אם נאמר שחיוב נסכים אינו חיוב לעצמו המוטל על הגברא אלא רק מצות הקרבן היא, י"ל דלולא דרשא הוה ס"ד שאפשר לגברא לקיים מצוה זו ממעות מעשר, שאין זה בגדר 'פורע חובו' בחובה אחרת, דלאו חובו הוא אלא מדיני הקרבן שיהיו נסכים באים עמו והוא בתורת 'מצוה' ולא בתורת 'חוב', ולכן אצטריך קרא לומר דלא יביא נסכים אלא ממעות שאין בהם צד לגבוה כלל.

אמנם י"ל דלבתר דגלי קרא שאין להביא אלא מן החולין, גדר הדבר הוא שהנסכים נבחנו כחיוב המוטל אקרקפתא דגברא, והיינו גופא מאי דגלי קרא שאין להביאו אלא מן החולין. וא"כ אכתי יש מקום לצדד שלפי האמת חיוב זה חל בעיקר הנדר. ומ"מ מהסלקא-דעתין מיהת שמענו כהצד שאין הנסכים חיוב לעצמו כלל אלא ממעות הקרבן הן, שעל כן לולא קרא הו"א דקרבים אף משל מעשר.

איברא, גם אם נאמר דאיכא חובת גברא עצמית [ולהלן יבוארו הוכחות לזה], מ"מ מוכרח שהקרבן מצד עצמו נמי מטעין נסכים עמו, וכגון בגר שמת שבאים נסכים מכל מקום, ועוד הוכחות כדלהלן, וכדמשמע הסוגיא במנחות (כ). במה שדנו אי נסכים משום דם הם באים - 'כפרה ושמחה', או בהדי אימורין קאתו - 'אכילה ושתייה'; פשטות הדברים מורה שהזבח הוא המחייב להיקרב עמו נסכים, והספק הוא אם הדם הוא המחייב את הנסכים או הקטרת

(א) מצות נסכים; כל קרבן בהמה של עולה או שלמים, בין של ציבור בין של יחיד - קריבים עמו נסכים, סולת-למנחה הנקטרת כליל על גבי המזבח ויין המתנסך לספלים שבמזבח. ויש לחקור בגדר חיוב זה של הבאת נסכים, האם הוא חיוב עצמי המוטל על הגברא, כגון הנודר להביא קרבן, בכלל חיוב נדרו יש גם הבאת נסכים, וכן המחויב עולת ראייה, בעיקר חיוב הגברא יש גם כן חיוב נסכים, או דלמא אין הנסכים חובה עצמית המוטלת על האדם אלא מדיני הקרבן שהוא טעון נסכים, וכשם שהקרבן טעון שחיטה וזריקה והקטרת אימורים כך הוא טעון נסכים, ומה שהמקריב מחויב להביא הנסכים אין זה חיוב עצמי המקביל לחיוב הקרבן אלא שעליו מוטל לקיים כל פרטי הקרבת הקרבן ובכלל זה נסכים. וכבר נגעו האחרונים בחקירה זו; -

בשו"ת עונג יום טוב (פז בהגהה) הביא דברי התוס' במנחות (נא:): גבי הא דתנן גר שמת והניח זבחים, יש לו נסכים - קריבין משלו, ואם לאו - קריבין משל ציבור. ופירשו התוס' 'יש לו נסכים - שהפרישן בחייו, דלאחר מיתה הוי הכל הפקר'. וקשה, הרי אף בלא שהפריש הנסכים הלא נשתעבדו נכסיו מיד כשנתחייב בהם דהא קיימא לן שעבודא דאורייתא, שלכך מי שנתחייב קרבן ומת, חייבים היורשים להביא הקרבן מנכסיו אפילו לא הפריש משום שנשתעבדו נכסיו (כדאמרינן בקדושין יג:), והרי גם הגר שנשתעבדו נכסיו ומת, לא פקע שעבוד הנסכים ואינם הפקר לכל (כמבואר בחו"מ סוס"י ערה), וא"כ אמאי פירשו התוס' שהפריש הנסכים הלא גם בלא אפריש כבר נתחייב בהבאתן וחל שעבוד על הנסכים להביא מהם נסכים [ובקהלת יעקב (מקראין) פירש דבריהם כמאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא. וכן צדד באור גדול מנחות טז, וכ"מ בחזו"א זבחים א,ה] - וביאר העונג יו"ט שחיוב הנסכים לא חל כלל עד שעת הקרבת הקרבן ולא משעת הנדר, וא"כ הרי מובן שלא נשתעבדו הנסכים בעודו חי שעדיין לא קרב קרבנו, הלכך רק אם הפריש נסכים קריבין משלו אבל לא הפריש לא.

הרי נקט העונג יו"ט עפ"י התוס' כצד השני בחקירה, דאין הנסכים חיוב עצמי על הגברא החל בשעת נדרו, אלא חיוב המסתעף מדיני הקרבן, וחיוב זה חל רק בהגיע זמנו להעשות [וכגון הקטרת אימורין ושאר עבודות, שחיובן חל רק בהגיע זמנן].

ובדברי העונג יו"ט כתב בחזון יחזקאל (על התוספתא מנחות פ"ח ופ"י), והוסיף לתרץ בזה דברי הרמב"ם. דהנה תנן (מנחות פב.) הנסכים אינם באים אלא מן החולין [ולא ממעות מעשר-שני], ופירשו רש"י כתי" ותוס' הטעם, דאין לוקחים ממעשר אלא דבר הנאכל, ואף קרבן שלמים בכלל דבר הנאכל הוא, אבל הנסכים שהם עולים כליל על המזבח אין לקחתם ממעות מעשר. ואולם הרמב"ם (מעה"ק ספט"ז ובפיה"מ) הביא על כך דרשה מיוחדת בפרשת נסכים [ולא נודע לנו מקור הדרשה], דכתיב 'והקריב המקריב קרבנו' - עד שיהיו משלו ולא יהיה בהן צד לגבוה כלל. וקשה למה צריך לילפותא זו הלא בלא"ה אי אפשר להביא ממעשר מהטעם הפשוט דאין ניקח בכסף מעשר אלא דבר הנאכל - אך לפי האמור לעיל ניחא, ד"ל כיון דהנסכים הם מדיני הקרבן גופא, הרי כי היכי דמביאים שלמים ממעות מעשר הגם שהאימורים נקטרים

א לכו"נ נראה בפשיטות דאה"נ וכי אצטריך קרא בדאמר הרי עלי להביא נסכיה מן המעשר, דבקרוב עצמו כה"ג יביא מן המעשר ובנסכים גלי קרא דאינו מביא אלא מן החולין. ואף שלמי שמחה שבאים מכל דבר שבחובה, נראה שנסכיהם אינם באים אלא מן החולין.

האימורין היא המחייבת². וכל גידון החקירה דלעיל הוא האם מלבד מה שהקרבת טעון נסכים יש גם חיוב עצמי על הגברא אם לאו. והנה מצינו אופנים מסוימים שיש חיוב נסכים רק מצד חובת הקרבן הגם שאין בהם חובת גברא, וכדלהלן; -

דהנה תנן בשקלים (ז,ד-ה מובא בקדושין נה). בהמה שנמצאת מירושלם ועד מגדל עדר וכמדתה לכל רוח, זכרים עולות נקבות זבחי שלמים. בראשונה היו ממשכנין את מוצאה עד שהוא מביא נסכיה, חזרו להיות מניחין אותה ובורחין - התקינו בית דין שיהו נסכיה באין משל ציבור. וצריך לבאר, הלא המוצא איננו לא המקדיש ולא המתכפר בקרבן, ומה לו ולבהמה זו להתחייב בנסכיה [מעיקר דינא]. וביאר הגר"ח (מובא בחדושי הגרי"ז מנחות נא:); שיש למוצא גדר בעלים בקרבן, מאחר והוא המביא את הקרבן להקרבה, ומתורת בעלות זו הוא שמתחייב בנסכיה.

ולבאר הדברים נרחיב מעט בגדרי הבעלויות שבקרבן. הנה לרבי יוסי הגלילי (ב"ק יב: ועוד) קדשים קלים ממון בעלים והמקדש אשה בחלקו מקודשת. והוכיח הקצוה"ח (תו) שהדברים אמורים רק כלפי הבעלות הממונית על אכילת הבשר, אבל המתכפר בקרבן נקבע מתחילת ההקדש ואי אפשר לשנותו, ולכן גם אם נתן את חלקו לאחר, השחיטה והזריקה נעשות לשם המוכר לבד, ואם שינה ושחט לשם הקונה הוי 'שינוי בעלים', שאין לקונה אלא בעלות ממונית על אכילת הבשר ותו לא [ובדר"כ כשמדובר בדיני הקדשים על הבעלים - הכוונה לזה המתכפר בקרבן, שעל שמו הקרבן קרב והוא הבעלים העיקרי על הקרבן]. עוד יש גדר נוסף, והוא ה'מקדיש' - שנחשב הבעלים לענין פדיון שמחויב להוסיף חומש, וכדמסקינן (בתמורה י). במקדיש קרבן על מנת שיתכפר בו חברו - מקדיש מוסיף חומש ומתכפר עושה תמורה. [והבעלות על האכילה, נקטו הגר"ח והגרי"ז] שהיא שייכת בעצם למתכפר, ונסתייעו ממה שאמרו (במנחות עג:); בנכרי שהפריש קרבן שיתכפר בו ישראל, דישאל אוכל הבשר. והגרש"ר (זכרון שמואל עח) צדד לנטות מדבריהם, ודחה דהתם שאני שאין למקדיש זכות אכילה. ועוד דנו בזה בפנים יפות תצוה (כט, לג) דבר אברהם ח"א יד]. הרי לנו שלשה גדרים של בעלות על הקרבן: מתכפר, ומקדיש, וקנין-ממון על זכות האכילה [והיינו דין מינוי על הפסח - כפי שהראה הגרי"ז], וחיידש הגר"ח (וע"ע מקדש דוד י) שיש גדר רביעי, והוא 'המביא'. כלומר מי שיש לו את זכות ההבאה וההקרבה, הרי הוא בעלים לענין זה.

והוכיח הגר"ח יסוד זה מדברי הרמב"ם (ערכין ו, יב) בענין 'הקדש עילוי' (המבואר בערכין כח ותמורה לב), שהמקדיש לבדק הבית קרבן שכבר נידב למזבח - חל הקדשו וצריך לפדותו מבדק הבית. והנה הגרי"ז (בהל' תמורה) נקט בשיטת רש"י שאין כאן חלות הקדש בגוף הבהמה, שהרי כבר הוקדשה למזבח ואינו בידו להקדישה

ב וזה הטעם שחובת הנסכים לא מנאה הרמב"ם מצוה לעצמה במנין המצוות, כי ממעשה העולה הוא, והקרבת כולל זבח ונסכים. וכן מפורש בספח"צ שורש י"ב. [ולמש"כ שם הלכ-שמוח שלשיטתו אין מבורכין ברכת המצוות על פרטי העבודות (עכ"פ כשכהן אחד עובד, ע' משל"מ ריש מעה"ק), מסתבר דאין לברך על הנסכים. וע' שו"ת הרשב"א עט שאין הנסכים עבודה שלמה בפנ"א אלא חלק מחלקי עבודת הקרבן]. וגדולה מזו מצינו לר' שמעון (במנחות מה) שאם היו להם פרים מרובין לקרבות היום ולא היו להם נסכים, יביאו פרי אחד ונסכיו ואל יקרבו כולן בלא נסכים [ואחרונים עמדו הלא יכול להביא נסכיו לאחר זמן - ע' שפ"א מד: שנשאר בצ"ע, והצ"ב (משיב דבר ח"ה ד) צדד לחדש שהנסכים מהוים גמור כפרה כעין הקטרת אימורים או אכילת בשר הקדשים, הגם שאינם מעכבים כפרה, אבל כשמביאים למחר זהו ענין תורת נדבה. ויש לסייע מלשון הכתוב בקרבנות המועדות 'עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו' - משמע שאם הנסכים בכלל זמן הקרבן, דבר יום ביומו. ותתורץ בזה קושית הרש"ש (יומא ז) אמאי דוחים הנסכים את השבת הלא אפשר להביאן לאחר זמן] - הרי מזה מוכח שהקרבת הקרבן ללא נסכים חשובה כהקרבתו שלא כדינו ומצוותו.

שוב, אלא כעין התחייבות לבדק הבית היא כשיעור הפדיון, אבל הראה שלשיטת הרמב"ם אין הדבר כן אלא חל הקדש בגוף הקרבן - וצ"ע מה ענינו של הקדש זה, והלא אין אדם מקנה דבר שאינו שלו. אך הענין מבואר על פי מה שכתב הרמב"ם שפודים אותו לפי מה שאדם רוצה ליתן בבהמה זו להעלותה עולה שאינו חייב בה. וכל הנותן אותו שיעור - יקריב בהמה זו נדבה כמו שהיתה. וצ"ב טובא והלא שם המתכפר ודאי לא משתנה וכנ"ל. ובאור הדברים הוא שהנודר או נודב בהמה למזבח יש לו בה בעלות על ההבאה, שזכות הקרבתה שלו היא, וא"כ זהו תוכן הקדשו לבדק הבית, שמקנה להקדש בדה"ב זכות זו שיש לו בקרבן. וזהו שכתב הרמב"ם שהפדייה משתערת לפי שווי זכות הבאת עולה שאינו חייב בה, וכל הפודה בפדייתו זכה בזכות זו, להיות המביא והמקריב את הקרבן - אע"פ שהמתכפר הוא הראשון ולא הפודה - כי ההקדש חל כלפי בעלות זו של זכות ההבאה.³

וא"כ אמר הגר"ח שהמוצא בהמה כיון שמחויבי המוצא להקריבה לקרבן [על מנת שיתכפר בה בעליה] הרי הוא הבעלים לענין הבאת נסכים גם כן.

הא קמן דאיכא חיוב נסכים מצד הקרבן גם באופן שאין חובת הגברא קיימת, כגון זה שאיבד קרבנו ואינו לפנינו לקיים חיובו. ולמדנו עוד מדברי הגר"ח שחיוב-נסכים הבא מצד הקרבן, מוטל הוא על המביא, שהוא זה המחויב לקיים דין הקרבן.⁴

כיוצא בזה אמר הגר"ח (בססנסיל מו"ק טז) על מה שפסק הרמב"ם (ביא"מ ב, יא) האבל אינו משלח קרבנותיו כל שבעה, אפילו יין או עצים או לבונה. ויש להקשות, התינוח לרבי דאמר (במנחות כ:); עצים קרבן הם, ויש בהן קמיצה כשאר מנחות, אין האבל משלח עצים, אבל למאי דפסק הרמב"ם (מע"ה"ק טז, יג) כחכמים דאינם קרבן ממש, מדוע המשלח עצים בכלל 'משלח קרבנותיו'. ופירש הגר"ח [עפ"י הרמב"ם הנ"ל בהקדש עילוי] דנהי דאין תורת 'מתכפר' בקרבן עצים, אבל מ"מ חשיב 'מביא' אף בעצים, ועל כן גם זה נכלל בדינא דאין האבל משלח קרבנותיו, דאף בתורת מביא ומקריב אינו רשאי הגם שאינו מתכפר.

וייש להשלים הדברים עם מה שדקדק הגרי"ז (בזבחים כב ובנזיר מז) ברמב"ם (ביא"מ שם) שרק לענין אבל נקט להדיא 'אפילו יין אפילו עצים אפילו לבונה', משא"כ גבי טמא מת (בה"ב) סתם וכתב שאין מקריבים עליו 'קרבן' כלל. ופירש דחלוק דין האבל [והמצורע] שהוא דין מניהוגי הגברא, הלכך תלוי הדבר בהבאה

ג ולפ"י 'עולה שאינו חייב בה' דקאמר לא לאפוקי חובה בלבד הוא אלא עולה שאינה נקרכת לשמו [דהא הכא נקרכת לשם הראשון ולא לפודה], והיינו 'נדבה כמו שהיתה' - כלומר יקריבה כתחילתה, על שם בעליה הראשונים. וצ"ל דמ"מ יש לו למביא זכות ומצוה בהקרבתה שעל כן משלם דמים עבודה. [וע"ע אם הקרבן מרצה גם עליו ומתכפר הוא על ידו מקופיא]. וע"ע בשיעור מט"ה בגדר 'המביא' לענין בעל המביא קרבן אשתו ולענין מנחת כהן ושאר קרבנות הציבור. עוד בגדר זה לענין חבורת הפסח - בשיעור קט"ג.

ד שמוא יש מקום לומר לפ"י שאף החיוב העצמי שעל הגברא, ומובל הוא רק בהיותו מביא את קרבנו [וכדכתיב קרא 'המקריב'], שהרי זה ודאי אין הנסכים חיוב נפרד לגמרי דהלא אם הקרבן לא קרב מסיבה כלשהי, אין חיוב נסכים כלל. וגם נראה שאין הנסכים עולים לשם הבעלים [וכמו שכתבו אחרונים לענין הקטרת אימורין], דבעיקרם חובת קרבן הם, וחובת הגברא מסתעפת מחובת הקרבן. וכן דעת הגר"ח במו"ק טז. וא"כ כל שעיקר חיוב הנסכים - הבא מצד הקרבן - מוטל על המביא, אין חיוב אחר מצד הגברא. ונפ"מ שאף אם יש שעבוד נסכים לנסכים משעת הנדר, אם מת קודם שהקריב קרבנו פקע השעבוד, שהרי עתה יש מביא אחר לקרבן ועליו מוטלת חובת הנסכים. [וא"ש דברי האב"י עורי דלהלן בפנים עם התוס' דלעיל בגר שמת]. ולפ"י שמוא אפילו הפריש נסכים ומת, מעיקר דינא הנסכים באים משל המביא, ומה דתנן שגר שמת או יש לו נסכים קריבים משלו, זהו מצד התקנה גופא וכריחתה לשון המשנה בשקלים, 'התקינו... גר שמת והניח זבחים אם יש לו נסכים קריבים משלו ואם לאו קריבין משל ציבור' ולא קתני בקיבור 'גר שמת ולא הניח נסכים' - קריבין משל ציבור, > לברר < וע"ע להלן בהערה.

ולא תליא בכפרה, דכשאין האדם שלם אינו מביא, משא"כ טמא מת שאין זה מנייהוגי הטמא אלא פסול הוא בחפצא דקרבן, בהיותו מוקרב על טמאי מת, דחשיב עי"כ 'קרבן הבא בטומאה', הלכך תליא דין זה בריצוי הקרבן וכפרתו ולא בהבאת הגברא, הלכך עצים שאין בהם תורת כפרה אין נוהג בהם הך דינא.

ג) ויש לראות אופן נוסף שהנסכים באים רק מחמת חיוב הקרבן בלא חיוב גברא [גם אם נימא דבעלמא יש את שני הדינים], דאיתא במנחות (עג:): ת"ר 'אזרח' - אזרח מביא נסכים ואין הגוי מביא נסכים. יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים ת"ל 'ככה'. ופרש"י ותוס' דברי שא ממעטינן גוי מנסכים הבאים בפני עצמם [כדאמרינן בזבחים צא: מתנדב אדם יין בפנ"ע ומזלפו ע"ג האשים או לספלים, וכ"פ הרמב"ם מעה"ק טז, יד] ובסיפא מרבינן הגוי בכלל נסכים הבאים עם הזבח כבישראל. ואולם הרמב"ם מפרש כולא ברייתא בחד גוונא, בנסכים הבאים עם הזבח, לומר דהנכרים אינם מביאים נסכים עם קרבנם אלא נסכיהם קרבים משל ציבור. [ומבואר בשיטמ"ק שם שמחלוקתם תלויה בגרסת הברייתא (בתמורה ב: ובזבחים מה). 'אין מביאין נסכים' - כ"ג רש"י, כלומר הגויים אין מביאים נסכים בפנ"ע, או 'אין מביאין עליהם נסכים' - על קרבנם, כן גרסת רבנו גרשום וכך נראה מלשון הרמב"ם שגרס כן]. והקשה הלח"מ ממה שכתב הרמב"ם בהלכות שקלים (ד, ג) גוי ששלח עולתו ממדינת הים ולא שלח עמה דמי נסכים - יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה [והיא משנה בפ"ז דשקלים], הרי משמע שהגוי משלח נסכים ואילו הכא קאמר דאינו מביא נסכים על עולתו [ובשלמא לפרש"י נחא, דהגוי מביא נסכים על עולתו אלא שאם לא שילח ואין בידינו לכופו, יבואו הנסכים משל הציבור]. ותירץ שהרמב"ם מפרש הברייתא 'אין הגוי מביא נסכים' כלומר אינו חייב להביא נסכים עם זבחו כישראל, אבל אם מביא מקבלים ממנו.

והקשה הגרי"ז (מעה"ק שם) על פירוש הלח"מ, הלא בסוגית הגמרא מבואר דלא לענין החיוב בלבד קתני, שהרי אמרו על הך ברייתא דאין הגוי מביא נסכים דלא אתיא כרבי יוסי הגלילי שאמר שהנכרים נודרים שלמים ועופות ויין ולבונה ועצים. והרי ריה"ג דיבר לענין הרשות ולא לענין החיוב [דהא בין הבא בפנ"ע מיירי, דומיא דלבונה ועצים], ואם כהלח"מ דהברייתא מתפרשת לענין החיוב בלבד, היכן ראינו בברייתא דלא כוותיה הלא אף הוא לא אמר חיובא - אלא על כרחך שהגמרא נקטה פשט הלשון 'אין הגוי מביאין נסכים' שאינו יכול להביא. וכן היא גם פשוט לשון הרמב"ם בהל' מעה"ק שם. וא"כ הדרה קושית הלח"מ מסתירת דברי הרמב"ם בהלכות שקלים דמשמע שהגוי משלח נסכיו עם עולתו.

ואמר הגרי"ז לתרץ [באופן שעיקר דינא דהלח"מ קיים אבל לאו מטעמיה] דלעולם אין מביאים נסכים כפשוטו, שאינם יכולים להביא בעצמם, אלא שאם שלח הגוי נסכים - מקבלים ממנו אבל

ה ע' בשיעור קסה.ב.

1 אולי י"ל דהא דמקבלין הנסכים הוא מתקנה ואילך [כדמשמע בפשטות לשון המשנה בשקלים 'שבעה דברים התקינו ב"ד וזה אחד מהם, נכרי ששלח עולתו ממדינת הים ושלח עמה נסכים קריבין משלו ואם לאו קריבין משל ציבור' - לפום ריהטא אף כשקרב ממה ששלח מתקנת ב"ד הוא]. ואילו ברייתא קתני עיקר דינא דנתמעט מקרא דאין מקבלין כל עיקר. וכ"כ רבנו גרשום בתמורה. וע' בתוי"ט שדקדק מלשון הרמב"ם 'ממדינה אחרת' [וכלשון המשנה 'ממדה"י'] - שאם הוא לפנינו אומרים לו הבא נסכיה. ולכא' תימא הלא נתמעט מהבאת נסכים [והא לא מיושב לא לדרך הגרי"ז ולא להאבי-עזרי דלהלן]. אך להנ"ל א"ש דמצד התקנה מחייבין ליה. אלא שמתקנת לשון הרמב"ם בהל' מעה"ק (ג, ה), משמע שאף לאחר תקנה אין הגויים מביאים נסכים על קרבנם. ושנא י"ל דבהלכות שקלים דקדק וכתב 'וכן עכו"ם ששלח עולתו ממדינה אחרת ולא שלח עמה דמי נסכים יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה' - נראה שיישב המשנה עם הברייתא דנסכים עצמן אין מקבלים מהם אבל דמים מקבלים [אם מתנאי ב"ד או אף מעיקר דינא, דלא נתמעטו אלא מנסכים גופיהו].

לא בתורת הבאת נסכים על עולתו, אלא כעין הא דאמרינן (בגמרא שם) דאף לרע"ק שאין הגוי בתורת שלמים, אם הביא שלמים ע"מ שיתכפר בו ישראל - ישראל אוכלם, וה"נ כיון שהגוי נתמעט מהבאת נסכים א"כ אין לו תורת 'מביא' כל עיקר על הנסכים [והוסיף הגרי"ז דאף כשהציבור מביא נסכיו לאו בתורת 'מביא' הם, אלא שהקרבן מצד עצמו טעון נסכים וע"כ מתנאי ב"ד הוא שייבא משל הציבור כדי לקיים חובת הקרבן], הלכך כששולח נסכים עם עולתו הרי זה ממילא כעין מקדיש על מנת שיתכפר בו ישראל, דמביאים את הנסכים הללו כנסכים שאין עליהם תורת 'מביא', מאחר וקדשי גויים אין בהם תורת הבאת נסכים כל עיקר, ותו ממילא נובע מזה עוד שאין הגוי חייב בנסכים כיון דין בו תורת הבאת נסכים. וזהו דקאמר הגמרא דלא אתיא הך ברייתא כריה"ג, דאילו לריה"ג שיכול הגוי להתנדב נסכים הרי סובר שיש לו תורת הבאת נסכים. נמצא סוף דבר כמוש"כ הלח"מ שהגוי אינו חייב ואם הביא מקבלים ממנו, אך יסוד הדין הוא מפני שממועט מעיקר תורת הבאת נסכים, וכששולח הרי זה כשולח עבור ישראל.ז.

ועב"פ לדרך זו מצינו חיוב נסכים בקרבן בלא חיוב הגברא - בקדשי נכרים אליבא דשיטת הרמב"ם. ולפי דרך זו אין ראייה מהרמב"ם לחיוב עצמי דגברא בנסכים.

אבל בספר אבי עזרי (מעה"ק ג, ה) מצינו דרך אחרת. ותורף דבריו שבנסכים ישנם שני דינים: חיוב הקרבן וחיוב הגברא מצד נדרו, ונתמעט הגוי [מ'אזרח'] שאין עליו חיוב מצד הנדר, ומ"מ הקרבן מצד עצמו מחייב נסכים, אלא שחיוב זה מוטל בעלמא על המקריב בתורת מצוה לקיים את דיני הקרבן, והואיל והגוי אינו בר מצוות הלכך אינו חייב בנסכים כלל, ואולם אם הביא מקבלים ממנו מצד דין הקרבן המחייב נסכים. [וכעיקר הדבר ששני הדינים איתנהו בנסכים, כן נקט גם הגרא"ל (בח"ב טו נד)].

ובאור הדברים בהרחבה, דהנה אמרו בע"ז (ה:): שכן נח אינו יכול להביא קרבן מחוסר אבר. וכתבו התוס' שאם נדר עולה [כדדרשינן 'איש איש' - לרבות גויים שנודרים נדרים ונדבות כישראל] והביא מחוסר אבר מחייבים אותו להביא אחר. והקשו המשל"מ (מלכים יב, ורעק"א (בגליון הש"ס שם) הלא אין הגוי מצווה בקיום כל היוצא מפיו ולא מוזהר על חילול דברו, וא"כ מהו זה שכתבו התוס' שמחייבים אותו להביא אחר לקיים נדרו. ותירץ באבני מלואים (א סק"ב), שאמנם אין הגוי במצוות עשה ול"ת דנדר, ומ"מ חל עליו חיוב ממוני מדין 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט', והיינו דמרבינן ליה בכלל נדרים ונדבות מ'איש איש', לומר שהוא בכלל חלות הנדר וחיובו הממוני, הגם שאינו בר מצוות ועבירות דפרשת נדרים כישראל. [ואזיל לשיטתו בקצות החשן (פז סק"א) שאף ב'הרי עלי' איכא לדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, דלא כהתומים. ואם כי בפירוש ר"א מן ההר (המיוחס בטעות לר"י הזקן - קדושין כט) משמע כהתומים, אך בתוספתא ערכין ג, ח מפורש כהקצוה"ח.

ז וא"ת מדוע בשולח שלמים אין מקריבים אלא במקדיש ע"מ שיתכפר ישראל משא"כ בנסכים אף בסתמא מקבלים - ד"ל דבקרבן דבעינן שיוקבע לשם מתכפר מוסים, אם שלח סתמא הלא אין לו בעלים, משא"כ בנסכים אין לתא דבעלים עליהו (כ"ל בהערה). אך קשה דמשמע בפשטא דמלתא דלרע"ק גוי שנודב עופות ויין ועצים אין מקבלים ממנו, הרי שאין ליין ולעצים תורת הקרבה בלא בעלים. וצ"ל דדוקא נסכים הבאים עם הזבח קרבים משום חיוב הזבח בלא שייכות לבעלים [וצ"ב בחטאת מצורע שהוקרבה ומתו בעליה, האם נסכיה קרבים, דאין על הנסכים דינא ד'מתו בעליה', אם לאו], אבל נסכים הבאים בפני עצמם אין להם תורת הקרבה בלא בעלים.

קרבנות - אלא משמע שיש ביסוד הדין חיוב מחמת הגברא, ועל כן ס"ד דכל שנתחייב בנדר אחד וכד', סגי בהבאה אחת. ואם כי אין זו ראייה מכרחת, די"ל דזהו גופא מה דאשמעינן קרא, דחיובא דקרנן הוא, מ"מ מהסלקא דעתין מיהת שמענו את עיקר הסברא דחיובא דגברא.

ב. כיו"ב יש לסייע מדברי התו"כ (פרשת אמור). ותחילה נביא שיטות הראשונים בגדר ניסוך המים; בריש תענית (ב): נסתפקו בגמרא בטעמא דר' אליעזר שמזכירין גבורות גשמים מיום טוב הראשון של חג [דלא כרבי יהושע שאין מזכירים אלא ביו"ט אחרון, וכוותיה קיי"ל], אם מלולב גמר לה, מה לולב ביום אף הזכרה ביום, או דלמא מניסוך המים גמר לה, מה ניסוך המים מאורתא אף הזכרה מאורתא. כן הגרסה לפנינו. והנה רש"י מפרש 'מאורתא' - שממלאים המים בלילה (וכ"ד הראב"ד שאין מנסכים בלילה, מובא בריטב"א סוכה מט. וע' גם בשו"ת הרשב"א עט), אבל התוס' פירשו באופן אחד שאפשר לנסך בלילה ראשון של חג, ומה שאמרו (ביומא כו): שאין מנסכים אלא עם תמיד של שחר י"ל שאז חייב לנסך אבל אי בעי עביד בלילה. והמאירי כתב שגירסה זו אינה נכונה שהרי אין ניסוך בלילה, כשם שנסכי היין הבאים עם הזבח אינם אלא ביום. ועוד, שאין ניסוך קודם הזבח והיאך ינסך המים קודם התמיד. אכן התירוץ לשתי קושיותיו מבואר בריטב"א (סוכה מט. וכ"כ ביומא כד). בשם הרמב"ן דניסוך המים אינו חובת הקרבן אלא חובת היום הוא, הלכך שפיר דמי לנסך קודם התמיד שהרי אינם שייכים לקרבן בעצם, ואף בלילה שפיר דמי, וכדין נסכי יין הבאים בפני עצמם - שלא היו בכלי שרת בשעת שחיטת הזבח, שלא נתקדשו עם הזבח - שקרבים בלילה (כדאיתא בתמורה יד), וכל שכן ניסוך המים שאינו מחובת הקרבן כלל. וכך פוסק הרמב"ם (תמידין יז), שניסוך המים קודם התמיד ואפילו בלילה. ופירש המש"ל שמקורו מגמרא ריש תענית, כגרסה דידן.

ובחרישי הגרי"ז (מנחות טו) הביא מהגר"ח שבנידון זה נסתפקו בירושלמי (סוכה ד,ו) דבעי ר"ל מריו"ח אם אפשר לנסך ניסוך המים בלילה, ואם אפשר להקדימו לתמיד, ואם יש לניסוך המים תשלומין אחר החג, ואמר לו ריו"ח שאפשר בלילה וקודם לתמיד ואין לו תשלומין. ופירש הגר"ח, וכ"כ בפירוש נועם ירושלמי, שיסוד השאלות אחד הוא; האם חובת היום הוא הלכך כשר בלילה וקודם לתמיד, ואין לו תשלומין כשאר חובות היום, או דלמא חובת הקרבן הוא הלכך אין כשר אלא ביום ולאחר התמיד, ויש לו תשלומין כדין נסכי יין שיכול להביאם אף לאחר עשרה ימים אם לא הביאם עם הזבח. [וכן פירש במש"ח (פינחס במדבר כט,יח) ובחזון יחזקאל (בתוספתא פ"ג דסוכה). וע"ש עוד בבאור שאר דברי הירושלמי הסתומים. וע"ש בנועם ירושלמי]. ולפי"ז באר הגר"ח פשט דברי הגמרא בזבחים (קי) שדנו שם במנסך מים בחוץ בכל השנה אם חייב או פטור, ונראה שם שתלוי הדבר במקור מצות ניסוך המים, אם מהלכה או מדרשה ד'ונסכיה'. ואין לדבר פשר, וכבר עמדו בזה התוס'. ופירש הגר"ח כוונת הדברים שאם הוא מהלכה אזי י"ל שחובת היום היא ולא מדיני הקרבן [דהא קרבן התמיד איתא בכל השנה ואינו מיוחד לחג], הלכך אין לו תשלומין בשאר ימות השנה וא"כ אם מנסך או בחוץ פטור דאינו ראוי לפתח אהל מועד, אבל אם ילפינן ליה מ'ונסכיה' - בשני ניסוכים הכתוב מדבר - הרי ניסוך

והארכנו עוד במק"א בענין דין אמירתו לגבוה, וראינו שלדעת כמה ראשונים דין זה גופא נתחדש בפרשת נדרים, נמצא א"כ דבהך פרשתא איכא שני ענינים, החיוב הממוני וחיובי המצוות (ככל היצא מפיו יעשה' ו'מוצא שפתיך תשמר' ו'לא יחל דברו'), והגוי נתרבה לנדרים רק כלפי הדין הממוני ולא לענין המצוות].

נמצא אם כן לפי דרך זו בשיטת הרמב"ם, שישראל הנודר קרבן ומתחייב בנסכים, יש בו גם חלות חיוב ממוני שמצד הנדר, שמזה חל שעבוד נסכים להבאת נסכים [ודלא כהתוס' במנחות הנ"ל גבי גר שמת דמשמע שאין שעבוד נסכים, כמו שפירש דבריהם העונג-יו"ט^ט]. ומלבד זאת הקרבן עצמו מחייב נסכים, וחיוב זה חל על הבעלים כמצוה בעלמא אבל לא כחיוב ממוני, וככל דיני הקרבן ומצוותיו. והגוי נתמעט מחיוב הגברא שמחמת הנדר [ועל זה אמרו דהברייתא דלא כריה"ג, דלשיטתיה יש בגוי תורת נסכים אף בחיוב הגברא, דכיון דאמר שהגוי בר הבאת נסכים נמצא כשנודר עולה נודר גם נסכיה דהא העולה טעונה נסכים, אלא שהסיקו בגמרא סמי מדברי ריה"ג נסכים, כלומר דאף לדידיה הגוי ממועט מנדר נסכים]. ומ"מ עולתו טעונה נסכים, כלומר החיוב הבא מצד דיני עשיית הקרבן, קיים אף בעולת גוי, אלא דבישראל איכא מצוה על הבעלים לקיים מצות נסכים זו, ואילו גוי שאינו בר מצוות פטור הוא מכל וכל. ואולם אם הביא נסכים - מקבלים ממנו, דסו"ס יש בזה קיום מצות הקרבן, הגם שאינו חייב. וא"כ שפיר פסק הרמב"ם שאם שלח הגוי נסכיו - מקריבים אותם. [נמצא לפי דרך זו שפירוש 'אין מביאין נסכים' - שאין הגוי חייב בנסכים (כפרוש הלח"מ, ולא כדרך הגרי"ז שהגוי ממועט מתורת הבאה מכל וכל), כלומר חיוב הגברא שבעיקר הנדר ליכא בגוי, אלא שמ"מ קרבנו טעון נסכים, ומצד זה חלה מצוה על המביא, אלא דהגוי אינו מחויב במצוה אבל אם רצה שפיר מקיים].

ולפי דרכו בשיטת הרמב"ם דאיכא בכל נסכים גם חיוב עצמי דגברא, מה שהוצרך הרמב"ם לילפותא דאין מביאים נסכים ממעות מעשר, ולא מפיך לה מהא דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין - צ"ל כפי שצדדנו לעיל דזה גופא גלי קרא בהך דינא דאין באים ממעשר, דהנסכים חיוב גברא הם מלבד מצות הקרבן ומש"ה אין יכול לקיים חובתו במעות מעשר.

ד) ויש להביא סעד משני מקומות לכך שיש חלות חיוב עצמי על הגברא להביא נסכים מלבד מצות הקרבן; -

א. מהא דהצריכו למילף מדרשות הכתובים (במנחות צא) שאדם המביא שני קרבנות לא סגי בהבאה אחת של נסכים לשניהם אלא צריך לכל אחד ואחד, ועוד דרשות כיוצ"ב, יעו"ש. ואם כל עיקר הגדר הוא דהקרבן מטעין עמו נסכים, מאי ס"ד דסגי באחד על כמה

ח שיעור פט.

ט אף מתוך דברי האבי-עזרי נראה שגדר חיוב נסכים בנדר הוא מסברא, ואין על זה ילפותא מקרא. והיינו דכשנודר או נודר קרבן כולל בנדרו לעשות ככל דיניו וממילא איכלל בזה הבאת נסכים. ולפי"ז בחובות [או במפרש להדיא בלא נסכים. ע' מנחות פא:] לא שמענו חיוב נוסף מלבד חיובא דקרנן. וא"כ י"ל דהתוס' שפירשו שהפריש נסכים היינו משום דרצו לפרש המשנה דגר שמת והניח זבחים בכל גוונא, אף בחובות ולא דוקא בנדר, ובהו ליכא חיוב ממוני. [ויל"ע לפי"ז במקדיש ע"מ שיתפטר בו חברו, האם יש חובת גברא על המקדיש אם לאו]. ועוד נראה (ע"ד האמור לעיל בהערה) דחיוב הנדר אינו כולל יותר מחובת הקרבן, דתוכן נדרו הוא לקיים כל המתחייב מדיני הקרבן [ומצינו סברא זו בכמה מקומות, כגון לענין הגשבע לקיים מצוה, שאין דעתו להוסיף על גורי המצוה, וכיו"ב. ע' מנח"ש נב נג], וא"כ שמה אין חל שעבוד נסכים אלא משעת הקרבת הקרבן שרק אז מתחיל חיוב הנסכים.

המים מחובות התמיד כנסכי יין, וא"כ יש אפשרות לנסך בכל השנה בתורת תשלומין, ושייך ביה חיובא אף בחוץ שלא בזמן החג.

ובזה פירש בחזון יחזקאל שם הנידון לענין חיוב פיגול בנסכי המים, כלומר כשפיגל בעבודות הזבח, האם נתפגלו המים לחייב על האוכלם משום פיגול; בתוספתא לפנינו הגרסה שחייבים עליהם משום פיגול. ופירש בחסדי דוד דאתיא כר"מ דאמר (מנחות טו) נסכים הבאים עם הזבח מתפגלים, וא"כ הוא הדין לניסוך המים. אך הגר"א הגיה שאין חייבים על המים משום פיגול, וכן הוא בנוסח התוספתא מכת"י. ובמאי פליגי - דאי חובת הקרבן הוא הרי דינם כנסכי יין להתפגל, אבל אם חובת היום הוא ולא חובת הזבח, אין המים מתפגלים ע"י הזבח. ועוד האריך בעיקר נידון זה בגבול"א ריש תענית. וע"ע חזו"א (או"ח קכו, כ); קהלות יעקב (תענית א ומנחות ח).

עב"פ למדנו שאם הניסוך מחובת הקרבן, ודאי אין אפשרות שיבוא לפני הקרבן. והנה בתורת כהנים (אמור) מצריך ילפותא שאי אפשר לנסך לפני הקרבן ואם הקדים הנסכים לזבח פסולים, 'עלה ומנחה זבח ונסכים'. ויש לבאר הסלקא דעתין שאפשר להקדים, והלא פשוט הוא שא"א לחיוב המסתעף מהקרבן לבוא לפני הקרבן - ומבואר דעכ"פ לפי הס"ד יש חיוב עצמי על הגברא להבאת נסכים אף בלא חובת הקרבן, ולכך הו"א שאם הקדים הנסכים נתקיים חיוב זה עכ"פ. [וגם מכאן אין הכרח לפי האמת, מ"מ יש לשמוע את עיקר הסברא מהס"ד].

(ה) ולפי דרך זו בשיטת הרמב"ם שיש שני גדרי חיוב בנסכים [ובקרבן נכרים נתמעט חיוב הגברא ונשאר חיוב הקרבן בלבד], יתבארו לנו דברי הרמב"ם בסידור הלכותיו כמין חומר. הנה תנן בפ"ט דמנחות (צב) שהיורש סומך ומביא נסכים וממיר. וכתב בתוס' יום טוב דהיינו דוקא כשירש נסכים מאביו. ובפירוש אור גדול על המשניות חלק וכתב להוכיח בראיות מכריעות שאפילו כשלא ירש כלום מביא נסכים, ופירש טעמו על פי הגמרא בזבחים (ו ז) דהיורש הוי כבעלים ומתכפר בקרבן מורישו. והנה בגמרא שם הוכיחו מהא דירוש ממיר דיש לו כפרה בקרבן אביו דהא מתכפר הוא העושה תמורה ולא אחר, ופירשו דאין היורש מתכפר מקיבעא [כמו שהוכיחו שם] אבל מתכפר מקופיא [כלומר כפרה 'צפה' ולא כפרה 'קבועה' להיותו כבעלים ממש. ופירש בחזון יחזקאל (שם) שאין היורש בגדר 'המתכפר' של הקרבן, הגם שיש לו כפרה וריצוי ע"י קרבן אביו], ודי בכפרה מקופיא לעשות תמורה. וא"כ חזינן שיש ליורש גדר בעלים מסוים על הקרבן שלכך עושה תמורה, וא"כ בעלות זו מחייבת כמו כן להביא נסכים. עכ"ד האור-גדול.

ויש לשאול מדוע הוכיחו בגמרא רק מהא דירוש ממיר ולא מהא דירוש מביא נסכים [ובפרט שבוזה לא מצינו חולק להדיא, משא"כ גבי תמורה פליג רבי יהודה].^י ועוד ילה"ק למה לא הוכיחה הגמרא מהא דירוש סומך.

^י צ"ע אם רבנן דפליגי אין מודים כאן, דהא טעמייהו משום שאפשר לשנות לזבח אחר אעפ"י שנתקדשו עם הזבח, ואילו בניסוך המים מה שייך לשנותו לזבח אחר. ואם כן, הרי ודאי מוכרח דאי גרסינן דאין חייבים משום פיגול דחובת היום הוא, שאין לפרש דאתיא כרבנן.

יא בפשיטות י"ל דמוכיח מהדין עצמו שדנו בו, בהניח בהמה לשני בניו ומת דאין ממירין בה, וע"ז קאמר 'זמינה' חדו מיהת ממיר. (ועי'ל דמנסכים לבד אין ראייה דהו"א כהתוי"ט דדוקא אם ירש נסכים. גם הוה מצי למדחק דמצד התקנה הוא). וע"י חזו"א (זבחים א, אה) דירוש סומך ומביא נסכים מחמת כפרת קופיא כמו לענין תמורה.

אך י"ל דמנסכים לא מוכח מידי, דהנה כתב במקדש דוד (י, ג) דהיורש מביא נסכים אפילו לא ירש כלום [דלא כהתוי"ט], מטעם דלא גרע מהמוצא בהמה שמביא נסכים משלו מדינא (כדתנן בשקלים ז). והרי לפי באור הגר"ח דלעיל להך דינא, דהמוצא הוא ה'בעלים' על הבאת הקרבן, והנסכים שמצד חיוב הקרבן מוטלים על 'המביא', נפרש אנן כמו כן גם גבי יורש, שאף בלא תורת 'מתכפר' שבו הלא יש בו תורת 'מביא', ומצד זה הוא מביא הנסכים. תדע שכן הוא, דהלא בר"ה (ו) מסתפק הגמרא אם היורש עובר בבל תאחר, וכתב הריטב"א דבעשה ד'זהבאתם שמה' פשיטא דהיורש מצווה. ואם כן הרי כיון שייסד הגר"ח שה'מביא' הוא זה המחוייב בנסכים, א"כ אין ראייה ממה שהיורש מביא נסכים שיש לו כפרה בקרבן אביו, דלעולם אימא לך שאינו מתכפר כלל רק חיובו נובע מצד היותו המביא את קרבן המת. על כן הוצרך להוכיח מהא דירוש ממיר, דהא מתכפר דוקא הוא דעביד תמורה. אלא דאכתי מהא דהיורש סומך לכאורה היה יכול להוכיח.

והנה תנן בקדושין (לו.) שהסמיכה אינה נוהגת בנשים. וממעטינן בגמרא מ'דבר אל בני ישראל... וסמך' בני"י סומכים ואין בנות ישראל סומכות. וכיו"ב תנן במנחות (צג.) הכל סומכין חוץ מחש"י וסומא ועכו"ם והעבד והשליח והאשה, ודרשינן בגמרא 'דבר אל בני ישראל... וסמך' בני"י סומכין ואין העכו"ם סומכים. ולעיל דרשו 'וסמך ידו על ראש קרבנו' ולא קרבן גוי. והקשו בתוס' (סא:) ל"ל תרי קראי. ותירצו דאצטריך קרבנו דלא תימא שיסמוך ישראל בשבילו, כמו שמביא נסכים בשבילו. וכתבו שגם בנשים יתכן שיש דרשה נוספת ללמוד שאין האיש סומך בשבילה, אי נמי דילפינן לה מקרבן גויים. ובספר עמק ברכה (עמ' קג) ביאר שרואים מדברי התוס' ששני דינים יש בסמיכה; מצוה על הגברא ועוד דין מצד הקרבן שהוא טעון סמיכה, והן הן שתי הילפותות שכתבו התוס', שהנכרי והאשה ממועטים ממצות הגברא, ומלבד זאת גם קרבנם ממועט שאינו טעון סמיכה.

ועיקר יסוד זה מבואר בחדושי הגרי"ז (ריש תמורה וריש ערכין), וביאר בזה מש"כ רבנו גרשום (ריש תמורה) שהגם שהיורש סומך, אך אם האב סמך על הקרבן ואח"כ מת - כשהיורש מביא קרבנו אין היורש סומך. ולכאורה אין מובן, הלא אם היורש חשיב כבעלים להתחייב בסמיכה מדוע ייפטר בסמיכת האב, ולמה יגרע מקרבן השותפין שכולם צריכים לסמוך ולא סגי באחד, כדדרשינן (ריש תמורה) לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה. אך באור הדבר כאמור ששני דינים הם בסמיכה, מצד הגברא ומצד הקרבן, והיורש הואיל ואינו 'המתכפר' (כנ"ל) אין מוטלת עליו מצות הגברא וכדלהלן, ומה שנתרבה שהיורש סומך זהו מצד מה שהקרבן טעון סמיכה, הלכך אם האב סמך בחייו וכבר נתקיימה מצות סמיכה בקרבן, שוב אין היורש סומך, ומה שבשותפין כולם סומכים - זהו משום חובת הגברא בלבד. ואמנם לפי"ז אם האב לא סמך ויש חמשה בנים, די בסמיכה של אחד, דהא מצות הגברא אינה קיימת ביורש ומצד החפצא די בסמיכה אחת. ועוד הארכנו בענין זה במק"א².

והנה לענין נסכים, קיום חובת הקרבן נעשה על ידי מביא הקרבן אעפ"י שאינו מתכפר, כפי שנתבאר מהגר"ח. ונראה שכמו כן מצות

סמיכה המחויבת מחמת הקרבן, היורש מקיימה מצד היותו 'מביא', וכמו לענין נסכים.¹⁰

ובזה יתבאר דברי הרמב"ם (פסוה"מ ו, ד), גבי אנשים שנתערבו קרבנותיהם, יקרב כל אחד לשם בעליו. בד"א בקרבנות נשים שאין בהם סמיכה אבל קרבנות אנשים, הואיל וכל אחד צריך לסמוך על ראש קרבנו הרי אלו לא יקרבו עד שיתן האחד חלקו לחברו. והנה מקור דבריו בגמרא בזבחים (עד:), אלא ששם לא הוזכרה העצה שכתב שיתן האחד חלקו בקרבן לחברו, רק בתוספתא בנגעים (ט, ג) איתא כן. ואין מובן (כפי שהקשה רעק"א במשניות) הלא המוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום [ואף בקק"ל ואלבא דריה"ג, הלא כתב הקצות שזהו רק לענין הבעלות הממונית על זכות אכילת הבשר אבל המתכפר אינו אלא הראשון, וא"כ מה מועילה נתינת חלקו], ובתוספתא מפורש דין זה לענין עולות שנתערבו, והרי העולה ודאי אינה בת נתינה לאחר, ואין בה בעלות על אכילת בשר. [וכבר עמדו לפרש במקד"י יח, ובאבה"ז ובחזון יחזקאל]. אך תירוץ הדבר הוא שמקנה האחד את בעלותו בתורת 'מביא', וכשיטת הרמב"ם הנ"ל לענין הקדש עילוי שיש תורת בעלות על ההבאה. ומה מועילה בעלות ההבאה לענין הסמיכה - אך לפי האמור נחא, שמצות סמיכה שמצד הקרבן חלה על המביא.

ובאור הדבר, שכבר דיברנו¹¹ שמצות הגברא לסמוך יסודה מדין הוידוי, שמתוודה בשעת הסמיכה, ועל כן היא שייכת במתכפר דוקא, אבל דין הסמיכה שהקרבן טעון [שכלפי זה נבחנת הסמיכה כעין שאר עבודות הקרבן הצריכות להעשות בו] הוא דין בפני עצמו ואינו שייך לוידוי, ומתקיים על ידי המביא אעפ"י שאינו מתכפר, וכשם שחובת הנסכים שמצד הקרבן מוטלים על המביא. ועל כן כשנותן חלק בעלותו בהבאת הקרבן לאחר, שפיר מצי המביא לסמוך מצד היותו 'מביא' ולקיים בכך מצות הסמיכה שבקרבן. ואין להקשות סו"ס עדיין לא תתקיים מצות הסמיכה שעל הגברא, שהיא אינה אלא במתכפר - דהא בקרבנות שנתערבו עסקינן, וא"כ מצד אי קיום מצות הגברא אין כאן מניעה להקריב, דהא גם אם תאמר שלא ייקרבו הלא מצות הגברא לא תתקיים, ועל כרחך המניעה מלהקריב בגלל העדר הסמיכה היא רק משום מצות הקרבן, שאם ייקרב בלא סמיכה נמצא קרב שלא כמצוותו שלכתחילה, וא"כ מצד מצות הקרבן יש תקנה על ידי נתינת חלקו לחברו להיותו המביא ובכך יתקיים דין הסמיכה שמצד הקרבן מיהא.

ואם כן הוא הדין גבי יורש, דין הסמיכה שמצד הקרבן מתקיים ע"י סמיכת היורש, שהוא המביא את קרבן המוריש. ומובן אם כן שלא הוכיחו בגמרא מהא דיוורש סומך שיש ליורש כפרה בקרבן, שהרי לקיום סמיכה שבקרבן די בהיותו 'מביא' הגם שאינו 'מתכפר' כלל, וכמו שנתבאר לענין חובת הנסכים שמצד הקרבן, שמוטל על המביא.

והנה הרמב"ם כתב ושנה מיעוט הגויים והנשים מסמיכה פעמיים (בפ"ג מהלכות מעשה הקרבנות ה"ה ובה"ח). ונראה ברור שפשוט

10 ולפ"ז נראה שהמוצא קרבן ומביאו, סומך עליו [בהנחה דרוב זבחים של אנשים ולא של נשים], ואולם בתוס' (זבחים עה). נקטו בפשיטות שאינו סומך [ופירשו דמ"מ קרב משום דאין להם תקנה אחרת לאותן קרבנות אלא שיקרבו בלא סמיכה]. אכן במקדש דוד (יח, ג) כתב שקודם שתקנו שנסכייה באים משל ציבור אלא משל יורש - היורש סומך. ודבריו מתבארים עפ"י כל האמור בפנים, דסמיכה ונסכים שוים דסגי בהו ב'מביא'. [ומה שחקק שם בקרבן השותפין כשאין אחד מהם יכול לסמוך אם מקריבים בלא סמיכה - לפי המבואר בפנים מקריבים, דמצות החפצא מתקיימת באחד, ומשום מצות הגברא אין למנוע ההקרבן].

הכפילות היינו שני הדינים הנ"ל הנלמדים משני מקראות כמבואר בתוס', שבתחילה כתב 'עולות העכו"ם... אין טעונות סמיכה, שאין סמיכה אלא בישראל באנשים ולא בנשים' והיינו המיעוט שמדין הקרבן, דעולות גויים אינן טעונות סמיכה. ואח"כ כתב כלפי חיוב הגברא 'הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן ועבד ואשה וסומא ונכרי'. וא"ת כיון שכבר נתמעט קרבנם מסמיכה מה צריך למעט גם כן הגברא - י"ל דנפקא מינה בקרבן השותפין כגון שישראל וגוי שותפים בקרבן אחד, וכן איש ואשה, שהקרבן מצד עצמו טעון סמיכה שהרי הוא גם כן קרבן של איש ישראל ועל זה בא המיעוט שהגוי והאשה אינם סומכים, ורק השותף האחד יסמוך [וכבר דנו בנידון זה במנ"ח ובשו"ת זרע אברהם].

ובפירושו המיוחס לר"ש על תורת כהנים (פרשה ד פרק ה) איתא שהטעם שאין הגוי סומך הוא משום שאין הגוי מתכפר בקרבנו ולא מתוודה. ואין ברור אם כוונתו שאין להם כלל תורת 'מתכפר' בקרבן, וכמו דנקט הגר"ח (מובא בגר"י זבחים מה), וכבר קדמו הגרא"י (בבאר יצחק א). אך אין הדבר מוסכם, דבמאירי (בעירובין סט ובחולין ה) איתא שהשוטט קרבן גוי צריך לשחוט לשם בעליו - הרי דחשיב 'מתכפר' והקרבן מתייחס אל בעליו גם בגוי. ושמא כוונת המיוחס לר"ש רק שאינו מתכפר גמור לענין וידוי הגם שיש לו כפרה בקרבן. ועל כל פנים נראה דהא דנתמעטו גויים מסמיכה מ'בני ישראל וסמך' היינו משום שאין הם מתודים על קרבנם וממילא הוא דאין עליהם חובת סמיכה שעל הגברא שהיא שייכת למצות הוידוי כאמור, אבל לא נכלל במיעוט זה שקרבן הגוי אינו מחויב סמיכה, ורק מ'קרבנו' ילפינן לה, קרבנו של ישראל ולא של גוי. והרי משמעות הדרש מכרעת, ד'בני ישראל וסמך' קאי על הגברא, ואילו 'קרבנו ולא קרבן גוי' קאי על חפצא דקרבן.

הרי יש לפנינו הקבלה מובהקת בין דין סמיכה לדין נסכים, שבשניהם יש מצות גברא ומצות חפצא, מצות הגברא חלה על ה'מתכפר' בקרבן, ומצות החפצא מוטלת על ה'מביא'. והנכרים נתמעטו מחיוב הגברא דנסכים ודסמיכה מפני שאין הם בכלל 'מתכפר' [וכמו שאין מתודים מטעם זה]¹². אלא שבשונה מסמיכה שאף חפצא דקרבן של גויים נתמעט מקרא אחרת [שלא יהא ישראל סומך בשבילו], גבי נסכים לא נתמעט חיוב זה [אדרבה נתחייבו ישראל להביא נסכים עבור קרבן הגויים]. ומה שאין הגוי מחויב לקיים חובה זו שמצד הקרבן - אם משום שנתמעט לגמרי מתורת 'מביא' (כהגר"י) או משום שאינו מחויב במצוות דישראל (כהאבי-עזרי).

עתה בא וראה שכל זה נכלל בסידור דברי הרמב"ם, שבהלכה ה' (פ"ג ממעה"ק) הביא הדין שעולות הנכרים טעונות נסכים מקרא ד'ככה תעשו', אעפ"י שאין הנכרים עצמם מביאים אבל נסכים קרבים משל ציבור [והיא חובת הקרבן בנסכים בלא חובת גברא כנ"ל], וסמך באותה הלכה שאין עולותיהן טעונות סמיכה - דמייירי הכא בחובת הקרבן המטעין נסכים וסמיכה. ואילו בהלכה ח' מייירי בחובות הגברא, ושם כתב שאין הגויים והנשים סומכים, וכן לא השליח. ות"ל שזכינו לכוון בזה לדברי מהרי"ט אלאגי (קדושת יום טוב כה) שנתבאר בו עיקר הדבר, שדקדק כפילות דברי הרמב"ם ופירש דבה"ה מייירי בדין הקרבן, ולכך סמך לו דין הנסכים, ובה"ח בדין הגברא.

11 ויש לסייע לענין זה מהא דבכור ומעשר ופסח שאין בהם ענין כפרה על חטא, וגם לא ריצוי ד'הודי' ו'עשיית שלום' כתורה ושלמים - אין בהם לא סמיכה ווידוי [או דברי שבח כשלמים] ולא נסכים, ולהאמור הכל מטעם אחד הוא. [ומאידך החטאת בדין הוא שתהא טעונה נסכים דהא מכפרת, ורק כדי שלא יהא קרבנו של החוטא מהודר אין בה נסכים כדאמרינן במנחות 1].